

AMNESTIE POLITICKÝCH DELIKTŮ V DOBĚ 1. ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

JIŘÍ ŠOUŠA

1. Úvodem

Předmětem tohoto článku je pojednání o problematice právní úpravy amnestií politických deliktů v době meziválečného Československa, resp. liberálně demokratického prvního československého státu, existujícího od 28. října 1918¹ do 30. září 1938². Přesto, že se otázka amnestií politických deliktů jeví jako na první pohled recentně neživotná, jde ve skutečnosti o téma navýsost aktuální. Není tomu dávno, co se v domácích tištěných i elektronických médiích³ objevila zpráva, že ministerstvo spravedlnosti připravilo osnovu další významné novely zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.⁴ Ačkoliv se zatím jedná pouze o text osnovy, který je předložený do mezirezortního připomínkového řízení,⁵ jde bezpochyby o důležitý krok k pokračující transformaci trestního práva a trestněprávní politiky státu, resp. k jejich zpřesnění. Mimo jiné totiž, jak ostatně plyne z důvodové zprávy k této osnově⁶, se bez ohledu na jurisprudenci i právní praxi proklamovaný princip subsidiarity trestněprávní represe,⁷ novelou významným způsobem rozšiřuje a zostrňuje postih jednání označovaných jako tzv. verbální trestné činy. Jednání, kterých se novela týká, mohou být hodnocena jako podpora a propagace terorismu (nově navrhovaný

1 Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého.

2 Za hraniční datum, znamenající konec první republiky a začátek doby nesvobody, tj. diskontinuitního právního režimu, je považováno uzavření mnichovské dohody, resp. den 30. září roku 1938 od něhož začíná dle článku 2 odst. 1 ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku ze dne 3. 8. 1944, republikovaného vyhláškou ministra vnitra č. 30/1945 Sb.

3 Viz např. <http://www.ceska-justice.cz/2016/05/novela-trestniho-zakoniku-vlastizrada-bude-nepromlcitelna> [12. 5. 2016].

4 Dále jen Trestní zákoník 2009.

5 Viz informace na stránkách ministerstva spravedlnosti <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=347836#> [12. 5. 2016].

6 Viz Důvodová zpráva k novele na webových stránkách ministerstva <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=347836#> [12. 5. 2016].

7 Např. náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 4/04 ze dne 23. března 2004 konstatoval, že „*trestní právo a trestněprávní kvalifikace určitého jednání... jako trestného činu je třeba považovat za ultima ratio, tedy za krajní právní prostředek, který má význam především celospolečenský, tj. z hlediska ochrany základních společenských hodnot.*“ Obdobně lze odkázat na náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. dubna 2014, u právní vědy např. viz článek Brázda, Jan: Zásada subsidiarity trestněprávní represe ve světle náleží Ústavního soudu. In: Bulletin advokacie 11, 2014, s. 30–33.

§ 312d Trestního zákoníku 2009)⁸ včetně podněcování k němu a rovněž se má podle představ tvůrců novely do budoucna postihovat vedle hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob hanobení tříd⁹ a u podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv by se skutková podstata rozšiřovala i na podobné podněcování proti jednotlivci kvůli tomu, že skupina či jednotlivec jsou bez vyznání či kvůli jeho sexuální orientaci, *mutatis mutandis* pohlavní identitě. Podněcováním se přitom rozumí každý projev, který je způsobilý vyvolat u jiných osob náladu nebo rozhodnutí čin spáchat, tzn. i projev učiněný kdekoli vůči neurčitým osobám a ani nemusí ke spáchání činu, k němuž je podněcováno dojít.¹⁰

Aniž bych se zabýval vhodností či naopak nadbytečností takové regulace, neboť novela nebyla ještě ani přijata, takže není a nemůže prozatím být předmětem právněhistorického bádání, ukazuje tato zpráva, resp. aktivita ministerstva, že i na začátku 21. století lze uvažovat nad tím, zda v pozitivním právním řádu českých zemí nadále nepřetrvávají tzv. politické delikty čili delikty svědomí.¹¹ Tzn. jednání, kdy lidé, kteří se určitými názory či přesvědčením neshodují s panující politikou státu, jsou za jednání, jež jsou vnějším projevem takových názorů či přesvědčení, trestně sankcionováni. Zatímco v současnosti náleží diskuze o existenci politické delikvence a tedy i politických procesů v recentním právním řádu České republiky mezi kontroverzní diskurz vedený v odborných kruzích, politických kruzích i v řadách široké veřejnosti, kdy širší, ovšem taktéž nikoliv bezvýjimečně uznávaná, shoda panuje pouze ohledně existence takových deliktů v době nacistické perzekuce a v období 1948–1989,¹² bylo takové označení historicky v právu i v právní vědě a aplikační praxi běžně přijímáno a používáno,¹³ na rozdíl od období 1948–1989,

8 Viz s. 14 Důvodové zprávy.

9 Viz s. 19–20 Důvodové zprávy.

10 Viz Šámal, Pavel: Trestní zákoník. Komentář, 2. vydání. Praha 2012, s. 3058.

11 Pojmy delikt svědomí a vězeň svědomí používá např. Amnesty International.

12 Vzpomenout lze díla Karla Kaplana např. Kaplan, Karel – Paleček, Pavel: Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno 2008; Kaplan, Karel: Největší politický proces. M. Horáková a spol. Brno 1995; týž: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha 1992; Pernes, Jiří – Foitzik, Jan (ed.): Politické procesy v Československu po roce 1945 a případ Slánský. Brno 2005, na právní aspekty procesů je zaměřena kniha Bláhová, Ivana – Blažek, Lukáš – Kuklík, Jan – Šouša Jiří a kolektiv: Oběti komunistické spravedlnosti. Právní aspekty politických procesů 50. let 20. století. Praha 2013. Z právní praxe pak lze zmínit např. náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ze dne 21. prosince 1993 ve věci návrhu na zrušení zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, publikovaný pod č. 14/1993 Sb., kde se výslovně pojem politické delikty používá.

13 Viz např. Archiv Kanceláře prezidenta republiky (A KPR), fond Kancelář prezidenta republiky (KPR), inv. č. 2897, sign. R 14347/36, kart. 62. či heslo Delikt. In: Ottův slovník naučný, 7 díl, fotoreprint původního vydání z roku 1893. Praha 1997, s. 208. Z dobové praxe je dokladem shora řečeného např. zpráva o smrti poslance polské křesťansko-lidové strany Tomasze Szajera, který byl během volby obžalován z různých politických deliktů, viz novinový článek Der frühere Abgeordnete Szajer gestorben. In: Fremden-Blatt. 23. August 1914. Wien, 1914, s. 8. V elektronické podobě dostupný na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=fdb&datum=19140823&seite=8&zoom=33&query=%22Thomas%2BSzajer%22~4&provider=P02&ref=anno-search> [12. 5. 2016].

kdy trestněprávní politika státu poněkud paradoxně tento *terminus technicus* ze slovníku právního řádu i právní vědy vytěsnila.¹⁴ Pokud jej používala, tak pouze pro označení procesů vedených na Západě (v této jednostrannosti byla ostatně praxe na obou stranách železná opona stejná, jen s odlišným znaménkem).

Teorie i praxe první republiky v juristické regulaci politických deliktů a v procesním řízení jich se týkajícím ostatně kontinuálně navazovala na rakouský, resp. rakousko-uherský právní řád, kdy byl sankční postih osob z politických důvodů v době předbřeznové, za neoabsolutismu, ale rovněž v časech budování konstitučního režimu běžnou záležitostí.¹⁵ Tato kontinuita byla mimo jiné dána i tím, že došlo po roce 1918 téměř bez dalšího k převzetí personálního substrátu soudů a dalších státních úřadů, jež byly v daných věcech činné.¹⁶ Nejnověji např. Tomáš Richter ukázal,¹⁷ jak v roce 1919 v důsledku této „subjektivní“ recepce nedošlo k rehabilitaci, tzn. též formě amnestie, ani účastníků jinak za první republiky vyzdvihované rumburské vzpoury, když naopak pokračovala zdárná kariéra osob, podílejících se na potlačení této vzpoury.¹⁸

2. Znamky řízení o politických deliktech v Československu mezi světovými válkami v souvislosti s amnestiemi

Soudní řízení ve věci politických deliktů v meziválečném Československu, ať již probíhalo před obecnou soustavou soudů, před soudy kmetskými nebo v letech 1923–1933 před Státním soudem, v některých rysech naplňovalo znamky dnes uváděné u politických procesů po roce 1948, v jiných však nikoliv. Dnes bývá tvrzeno,

14 Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J. a kol.: Oběti komunistické spravedlnosti, s. 283.

15 Stačí vzpomenout případy Karla Havlíčka Borovského, Jakuba Arbesa či celé řady představitelů slovanských politických elit a rovněž členů dělnického a sociálně demokratického hnutí. Viz např. Malý, Karel: Policejní a soudní perzekuce dělnické třídy v druhé polovině 19. století v Čechách. Praha 1967; Litsch, Karel – Malý, Karel: Die rechtlichen Persekutionsformen der Arbeiterbewegung in Deutschland und Österreich in den Jahren 1866–1890. In: AUC – Iuridica, č. III, s. 263–284; Vojtíšek, Břetislav – Vojtíšková, Marie: Po stopách Arbesových v České Lípě. In: Jakub Arbes a Česká Lípa. Vlastivědný sborník. Ústí nad Labem 1964, s. 22–33; Vojtíšek, Břetislav: Arbesovo věznění v České Lípě. In: Českolipsko literární. Sborník příspěvků ze 14. Arbesovy České Lípy. Česká Lípa 1975, s. 71–82; Čížek, Antonín – Hajn, Alois: Proces s tak zvanou „Omladinou“. Kolín 1894, dostupné dne 3. června 2011 na <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=647> [12. 5. 2016]; Pernes, Jiří: Spiklenci proti Jeho Veličenstvu aneb Historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách. Praha, 2002 ad.

16 Viz k tomu obecně např. Šouša, Jiří: Právní úprava přebírání státních úředníků a zařazování legionářů do aparátu veřejné správy v Československé republice 1918–1920. Ke kontinuitě a diskontinuitě práva, státu a státního aparátu na teritoriu českých zemí. In: Świat, Europa, Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin, red. Marian Małecki. Białsko-Biała 2009, s. 893–913.

17 Viz Richter, Tomáš: Rumburská vzpoura. Změna nazírání na nejnámější protirakouskou rebelii 1. světové války. In: První světová válka a role Němců v českých zemích, red. Marcela Zemanová – Václav Zeman. Ústí nad Labem 2015, s. 209–219.

18 Např. hejtmána Rudolfa Flibora. O tom viz kupř. Marek, Jindřich: Pod císařskou šibenicí. Čeští vojáci na křižovatkách roku 1918. Cheb 2005, s. 80.

že „*Politický proces má svá nepsaná pravidla (účast politických institucí při přípravě procesu, při prosazování jejich záměrů a při politickém využití)*“,¹⁹ kdy za takovou politickou institucí bývá považována vláda či hlava státu.²⁰ Aktivitu výkonné moci při procesu, ale také v rámci institutů, které s pozitivně právním základem tvoří nedílný celek, ať už se jedná o odraz aplikační praxe či projekci systému brzd a vvažování, (mezi takové brzdy náleží podle nauky i amnestie)²¹, je možné nalézt i v době první republiky. Zde je ovšem potřeba říci, že pro vymezení politického charakteru řízení a tím nepřímou i pro charakter protiprávního jednání jako deliktu politického, není samotná účast vlády bez dalšího určující.

Vláda jistě má politické funkce, ale jde zároveň o moc vládní a výkonnou,²² která je ústavně zakotvenou institucí,²³ nikoliv čistě o politický orgán. Z právního pohledu nese vláda odpovědnost za akty prezidenta, které vyžadují kontrasignaci.²⁴ To neznamená pouhé formální podepisování, protože „*Pokud někdo má nést odpovědnost, patrně má mít logicky možnost se k tomu nějak vyjádřit, eventuálně v krajním případě podpis (a odpovědnost) odmítnout. A to i z politických důvodů.*“²⁵ V případě, kdy existuje kontrola ústavnosti,²⁶ může mít vláda, resp. příslušné ministerstvo, dokonce zákonnou povinnost, vyjádřit se v dané věci.

To se mimo jiné projevilo i v podobě procesu tvorby a vyhlášení amnestijního rozhodnutí, kdy, jak plyne z archivního výzkumu, hlavní úlohu při legislativní přípravě textu amnestijního rozhodnutí, tzn. obecně závazného normativního aktu prezidenta, sehrávala ve skutečnosti vláda, resp. ministerstvo spravedlnosti. Při vlastní realizaci amnestie, např. při zařazování osob do amnestie, byly vedle ministerstva spravedlnosti, které připravovalo podklady, provádělo šetření a navrhovalo, zda má být amnestii vyhověno²⁷, klíčové příslušné soudy, jež rozhodovaly o tom a do jaké míry se na konkrétní osobu daná amnestie vztahuje, úřady a nápravná zařízení, u administrativní amnestie např. zemští prezidenti.²⁸

19 Viz Šiška, Miroslav: Soud s ministry protektorátní vlády. In: Právo, 30. dubna 2016, s. 18.

20 Tamtéž.

21 Viz Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J.: Oběti komunistické spravedlnosti, s. 277.

22 Hendrych, Dušan a kol.: Správní právo. Obecná část. 5. rozšířené vydání. Praha 2003, s. 399.

23 Za první republiky především v § 70 – 84 Ústavní listiny z roku 1920.

24 Viz Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J. a kolektiv: Oběti komunistické spravedlnosti, s. 8. Jde o právní konstrukci běžnou v kontinentálním typu právní kultury, když v evropských státech, v nichž disponuje hlava státu působností udělovat amnestii, podléhá taková amnestie kontrasignaci. Jedinou výjimkou je Dánsko. Viz Mikule, Vladimír – Sládeček, Vladimír: Milost a amnestie. In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha 2008, s. 179.

25 Viz Kudrna, Jan: Ústavní převrat v přímém přenosu. In: Hospodářské noviny, 11. 1. 2013, elektronická verze, dostupné <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-59105200-jan-kudrna-ustavni-prevrat-v-primem-prenosu> [25. 4. 2016].

26 Kterou za 1. Československé republiky představoval Ústavní soud, zřízený uvozacím zákonem č. 121/1920 Sb. z. a n. k Ústavní listině.

27 Viz Mikule, V. – Sládeček, V.: Milost a amnestie, s. 183.

28 Viz A KPR, KPR, inv. č. 1351, sign. L 652/37, kart. 40. Těž Mikule, V. – Sládeček, V.: Milost a amnestie, s. 186.

To znamená, že je také s ohledem na řízení o politických deliktech za první republiky potřeba výše uvedené vymezení politického procesu upřesnit. Politickým prvkem soudního nebo správního procesu tedy není každá situace, kdy se výkonná moc v řízení angažuje, nýbrž jen ta, kdy se výkonná moc anebo administrativa snaží ovlivnit výsledek řízení anebo případ, kdy rozhodující soudní či správní orgán rozhoduje úmyslně primárně ve prospěch určitého politického názoru, byť by i výslovná objednávka takového rozhodnutí neexistovala.²⁹ Nicméně právě s takovými situacemi se lze v některých případech setkat i v době první republiky,³⁰ tak, jako se objevovaly i za habsburského Rakouska. Častým znakem u amnestií, příp. milostí politických deliktů v letech 1918–1938 bylo jejich uplatnění v souvislosti s přimluvy ze strany dobových politických elit.³¹ I takový postup podle mého je třeba považovat za onen politický prvek.

Další znak uváděný u tzv. politických procesů, totiž využití soudních procesů pro propagandistické účely³² je možné (byť zdaleka ne v míře let poválečných) vysledovat v řízení o politických deliktech v meziválečném období rovněž. Zmínit lze například soudy proti příslušníkům československé církve, kteří v nadšení z vytvoření církve hlásící se k odkazu husitských tradic se jali užívat kostely všude tam, kde obec věřících většinově přešla do nově vzniklé církve, a to bez ohledu nebo dokonce v rozporu s vůlí stávajícího vlastníka, tzn. příslušné právnické osoby církve katolické, obvykle právě kostela, reprezentovaného příslušným farářem.³³ S odvoláním na platné právo z doby absolutismu, zejména § 7 patentu č. 96/1854 ř. z., tzn. nechvalně

29 Řada představitelů dnešní odborné veřejnosti se otevřeně hlásí ke koncepci „*předvězení a předporozumění*“, tj. koncepci, dle níž je běžné a správné, že soudci mají být při svém rozhodování vedeni primárně svými morálními standardy a preferencemi, což se v praxi může projevit např. tím, že soudce přijde na soud již s utvořeným právním názorem (odvozeným v tomto případě od mimoprávních normativních systémů jako je morální anebo náboženské hledisko) a procesní úkony vlastně činí jen *pro forma*, aby nemohli být osočeni z podjatosti. Druhou stranou mince k tomuto přístupu je teze o justicokracii, dle níž jakékoliv jiné než právní uvážení soudce je projevem svévole či dokonce často předem dohodnutého postupu. Přestože představa hodnotově zcela neovlivněných soudců je bezpochyby iluzorní a nemožná, protože soudci, stejně jako ostatní státní úředníci nežijí ve vzduchoprázdnu, není možné konstatovat, že by soudci nebyli vázání zákonem i dalšími právními předpisy a neměli postupovat primárně za využití standardních metod výkladu.

30 Tak např. ještě v průběhu řízení proti Jakubu Demlovi pro urážku hlavy státu byl prezident Masaryk dotazován, zda se má v řízení pokračovat. Přestože odpověď prezidentské kanceláře ve smyslu, aby se dotyčný odstíhal, že na milost bude vždycky času dost, zní na první pohled jako rozhodnutí nechat plynout spravedlnost, jednalo se fakticky o zjevný pokyn orgánům veřejné obžaloby a soudům, aby k dotyčnému nepřistupovaly benevolentně.

31 Např. 10. ledna 1933 intervenoval u kanceláře prezidenta republiky předseda Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ve prospěch starosty Předína. Viz NA, Schieszl Josef 1902–1965, inv. č. 89, kart. 6.

32 Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J. a kol.: *Oběti komunistické spravedlnosti*, s. 8. Propagandou se rozumí záměrné, institucionalizované šíření politických idejí, postupů, ideologií, doktrín a teorií ve veřejnosti, jejich tendenčního vysvětlování a modifikace do podoby přizpůsobené aktuální situaci. Viz Kolektiv autorů: *Velký sociologický slovník*, II. sv. Praha 1996, s. 865.

33 AKPR, KPR, inv. č. 1038, sign. R 21045/25, kart. 17.

proslulého výpraskového patentu ve spojení nařízením ministerstev vnitra, spravedlnosti a financí č. 10/1853 ř. z. uložily soudy husitům zákaz zabrat a používat katolické kostely a při neuposlechnutí byla řada věřících a dokonce několik farářů odsouzeno. Např. jen Krajský soud v Uherském Hradišti odsoudil v jednom procesu 62 osob.³⁴ I když Nejvyšší soud kasací zrušil rozsudek a vrátil jej k novému projednání, krajský soud rozhodl znovu. Na druhou stranu odsouzení protahovali nástup do výkonu trestu a čekali na prezidentskou amnestii, výrazně podporovanou rovněž levicovými stranami. Nakonec přišla hromadná milost dne 10. ledna 1924.³⁵ Deníky blízké lidové straně beze zbytku odsouzení nebo naopak nevykonání rozsudků využily k šíření názorů a informací k zesílení určitých postojů a vytváření společenského vědomí. U soudních procesů o politických deliktech v letech 1918–1938 se nicméně nejednalo o procesy vědomě vedené jako veřejné, ony *show trials*³⁶ byť s ohledem na zásady trestního řízení, zakotvené v příslušných dobových zákonech, bylo řízení samozřejmě veřejné³⁷, pokud veřejnost nebyla vyloučena. Také výchovná funkce při souzení politických deliktů v pojetí vymezení této kategorie uvedené v předchozí subkapitole byla obdobná.

Na druhou stranu se uplatňovaly v řízení o politických deliktech za první republiky běžné funkce a nástroje advokacie. Neplatilo, že by advokát měl za úkol soudu pomáhat při zjišťování skutkového stavu, tak, jak se s tím lze setkat na přelomu 40. a 50. let 20. století.³⁸ Stejně tak, na rozdíl od 50. let 20. století,³⁹ nejsou dochovány vnitřní pokyny vedení soudu, dle nichž by byla veřejná obžaloba upřednostňována před zájmy obžalovaného, a soudci rozhodovali dle běžných standardů dané doby. Konečně v letech 1918–1938 chyběl aspekt vynucování výpovědi, příp. instituce naučených výpovědí. V názorově pluralitním státě nebylo zapotřebí, aby i obžalovaní uznali svou vinu, byť i vyslovení názoru výsledek procesu o politických deliktech obvykle nijak neovlivnilo. Rovněž v meziválečné epoše absentovalo vytvoření celospolečenské atmosféry a hnutí směřující proti odsouzeným a na podporu takových procesů.

Judikatura v politických trestních věcech byla v Československé republice od jejího vzniku poměrně přísná. K tomu je však nutné si uvědomit, že zásada subsidiarity trestní represe tehdy neexistovala, na prvním místě jako nejdůležitější-

34 Tamtéž.

35 Tamtéž.

36 Což je znak používaný k označení procesů 30. – 50. let 20. století v anglickojazyčné literatuře viz např. Hodos, George H.: *Show Trials. Stalinist Purges in Eastern Europe 1948–1954*. New York – London 1987.

37 Tehdy platný trestní řád výslovně stanovil veřejnost hlavního líčení (s vyloučením dětí a ozbrojených civilistů) pod sankcí neplatnosti. Viz ustanovení § 228 zákona č. 119/1873 ř. z., trestní řád ve znění pozdějších předpisů.

38 Tato funkce obhájce se uplatňovala v období 1948 – 1951. Viz Vorel, Jaroslav – Šimánková, Alena a kol.: *Československá justice v letech 1948–1953, Díl I*. Praha 2003–2004, s. 150 nebo Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J. a kolektiv: *Oběti komunistické spravedlnosti*, s. 80.

39 Viz Vorel, J. – Šimánková, A.: a kol.: *Československá justice*, s. 180.

ší zájem chráněný trestním zákoníkem⁴⁰ (objekt trestného činu) byla zakotvena ochrana státu a společenského zřízení (eventuálně republikánsko-demokratického charakteru státu, jeho teritoriální celistvosti a svrchovanosti) a nadále zůstával v účinnosti výpraskový patent,⁴¹ který lze považovat za prolomení zásady *nullum crimen sine lege* a jeho derogace k 30. červnu roku 1928, resp. nahrazení zákonem o organizaci policejní správy⁴² a správním řádem⁴³ na tom nic podstatného nezměnilo. Zákon na ochranu republiky⁴⁴ vytvořil nové skutkové podstaty trestných činů, z nichž řada byla považována za politické delikty.⁴⁵ V souvislosti s jeho přijetím došlo také k omezení mimořádného zmírňovacího práva i ukládání podmíněného odsouzení jako odklonu běžného rozhodnutí ve věci. Proto byly dle dobového mínění, zaznávajícího dokonce z řad představitelů vládnoucích politických stran „*tresty na svobodě pro provinění zřejmě politická na dením pořádku a za činy, které často nejsou ničím jiným než poněkud ostrou formou politického projevu mínění, vyměřují se a vykonávají celé měsíce nepodmíněných trestů žaláře.*“⁴⁶ Zařadit sem lze i trestné činy spáchané tiskem,⁴⁷ kdy např. podle údajů vlády⁴⁸ v odpovědi na interpelaci komunistických poslanců,⁴⁹ docházelo k rozsáhlým konfiskacím tiskovin. Tak v roce 1921 bylo zabaveno 62 čísel, v roce 1922 66 čísel, v roce 1923 83 čísel, v roce 1924 dokonce 149 čísel (tj. téměř celou polovinu), a v roce 1925 42 čísel deníku Rudé právo.

40 Patent č. 117/1852 ř. z. Politické delikty patřily především mezi delikty proti státu, jež byly upraveny v první hlavě zvláštní části tohoto právního předpisu.

41 Patent č. 96/1854 ř. z.

42 Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n.

43 Vládní nařízení č. 8/1928 Sb. z. a n.

44 Nahrazující onu zmíněnou první hlavu Trestního zákoníku z roku 1852.

45 S ohledem na amnestijní materií se za takové považovaly v období první Československé republiky především ustanovení zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky (dále jen „Zákon na ochranu republiky“), např. skutkové podstaty urážky prezidenta republiky (§ 11), rušení obecného míru (§ 14), výzva k neplnění zákonných povinností (§15), schvalování trestných činů (§ 16). Sdružování státu nepřátelské (§ 17), šíření nepravdivých zpráv (§ 18), podpora návratu členů bývalé panovnické rodiny (§ 19), hrubá neslušnost (§ 20), nedovolené zpravodajství (§ 23), ohrožování veřejné správy orgánem moci veřejné (§ 25), neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků (§ 26).

46 To uváděla interpelace ve vládě zastoupených poslanců sociální demokracie z 2. března 1925, která byla projednána na 331. schůzi Poslanecké sněmovny Národního shromáždění dne 18. března 1925. Text interpelace je dostupný v elektronické podobě na http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5066_01.htm [25. 4. 2016].

47 Viz Vojáček, Ladislav: *Urážky, pomluvy, nactiutrhaní. Ochrana cti v československém trestním právu.* Praha 2006.

48 Viz odpověď na interpelaci poslanců Šmerala, Neuratha a soudruhů podepsaná Antonínem Švehlou jako předsedou vlády a Karlem Viškovským ze dne 26. ledna 1926, jako ministrem spravedlnosti, oběma politiky Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu. Dostupná na http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0099_00.htm [15. 5. 2016].

49 Viz Interpelace poslanců Šmerala, Neuratha a soudruhů sdělená dne 19. prosince 1925 na 1. zasedání Poslanecké sněmovny Národního shromáždění. V elektronické podobě text interpelace dostupný na http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0021_00.htm [15. 5. 2016].

Jako příklad verbálních deliktů, postihovaných tehdejší justicí, lze zmínit některé delikty, jejichž existenci potvrdil Nejvyšší soud a u nichž je vcelku zřejmé, že je můžeme mezi politické delikty zařadit. Tak např. Nejvyšší soud⁵⁰ výrok „*Ať žije Sovětské Rusko!*“ pojímal do roku 1935 jako pobuřování proti demokraticko-republikánské státní formě, které se jako přečin rušení obecného míru dle ustanovení § 14 odst. 1 zákona na ochranu republiky trestala vězením od jednoho měsíce do dvou let odnětí svobody.⁵¹ Za „*surové a lhavé hanobení republiky*“ byly prohlášené výroky, podle nichž „*panují balkánské poměry v Československé republice*“, nebo „*Československá republika je vasalem Anglie*“ a konečně tvrzení, „*že stát nesplnil své sliby o ochraně žen a dětí*“.⁵² Tato prohlášení naplňovala skutkovou podstatu přečinu rušení obecného míru dle ustanovení § 14 odst. 5 zákona na ochranu republiky a bylo za ně možné uložit sankci ve výši osmi dnů až tří měsíců. Podněcování k vojenskému zločinu, které se trestalo žalářem od 6 měsíců do 5 let, spatřoval Nejvyšší soud také v tom, když některý nevhodný výrok byl učiněn před civilními osobami, „*u kterých v budoucnu není vyloučeno, že by mohly spáchatí vojenský zločin nebo že by v tom smyslu mohly působit na druhé osoby*“.⁵³ Podle neúplných údajů Sdružení na obranu práv a pro sociální pomoc bylo v roce 1935 vězněno cca 17 000 osob pro politické trestné činy, propuštěna při poslední amnestii T. G. Masaryka ze dne 14. prosince 1935 byla cca 1/10, zejména díky zužující aplikaci příslušných státních úřadů a také v důsledku právního dualismu – odlišnosti TP na Slovensku a v českých zemích – třeba poslanec Valló nebyl amnestován.

Rámec politických deliktů byl ovšem jinak *per se* sám o sobě ze své povahy dost neurčitý. V dané době proto byla mezi politické delikty zařazována také mnohá další trestněprávní jednání, včetně těch deliktů, které bychom dnes za politické nepovažovali, jako jsou fyzické útoky na ústavní činitele, ohrožení obrany pořizováním a sdělováním úředních informací.⁵⁴ Aby se odlišily politické delikty a delikty tyto, které již na první pohled směřovaly také proti jiným zájmům chráněným trestním právem, začalo se druhé skupině říkat trestné činy z pohnutek politických⁵⁵ a společně s původními politickými delikty tvořily politické delikty v širším slova smyslu.

Přesto právě shora řečené znaky procesů o politických deliktech vedly k tomu, že osoby odsouzené v těchto procesech veřejné mínění vnímalo odlišně než běžné kriminálníky a amnestie, které byly pro tyto delikty vyhlášeny, byly přijímány po-

50 Viz návrh zákona o amnestii poslance Štětky ze dne 11. března roku 1930 dostupný na http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2388_00.htm [15. 2. 2016]. Podrobněji k němu viz dále.

51 Tamtéž.

52 Tamtéž.

53 Tamtéž.

54 Příklady politických deliktů lze vyčíst např. z dokumentů k politické amnestii ze dne 13. února 1922 a k hromadným milostem politických i nepolitických delikventů v NA, Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1953, inv. č. 697, sign. VI 1/5, kart. 978 návrh na udělení milosti účastníkům generální stávky.

55 Viz např. amnestie ze dne 27. května 1920.

zitivně, jako korektiv⁵⁶ tvrdosti zákona⁵⁷ či právní praxe, zmírňující dopady trestu jak pro amnestované, tak pro třetí osoby (především pro rodinné příslušníky, osoby blízké a přátele). Humanitární (přesněji řečeno humanizační) účel amnestie tak byl jedním z instrumentálních znaků amnestií v meziválečném Československu.⁵⁸ Politické delikty byly v očích veřejnosti v protikladu s „reálnými“ zločiny. Amnestie byly proto populární a dokonce požadovány jednotlivci včetně anonymních podání⁵⁹, společenskými akcemi⁶⁰ i prostřednictvím interpelací⁶¹ a návrhů na přijetí amnestijního zákona⁶² v Národním shromáždění. Jde o zřetelný rozdíl od současného vnímání amnestií, kdy je na amnestie nahlíženo převážně negativně⁶³, kteroužto změnu v přístupu společnosti k amnestiím nastartovala „památná“ amnestie prezidenta Václava Havla v roce 1990.⁶⁴

Ne náhodou proto ze sedmnácti amnestií, vyhlášených v době první Československé republiky lze minimálně třináct označit za buď výlučně anebo přinejmenším zčásti amnestie politických deliktů. Tento fakt v praxi odráží teoretickou tezi,

56 K právnímu institutu korektivů blíže viz Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J. a kolektiv: Oběti komunistické spravedlnosti, s. 279–280.

57 Již starí Římané razili zásadu „*Dura lex, sed lex*“, na druhou stranu znali ovšem možnost milosti či amnestie.

58 K humanitárnímu charakteru amnestie též Novotný, Oto: O trestu a vězeňství. Praha 1969, s. 136 an.

59 Anonym ze dne 31. října 1920 viz NA, Předsednictvo ministerské rady 1918–1945, inv. č. 2170, sign. 156–159/1 – 7, kart. 1587.

60 Viz např. Memorandum panu prezidentu republiky o nutnosti nové amnestie. Praha 1936.

61 S ohledem na amnestijní materii se za takové považovaly v období první Československé republiky především ustanovení zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, např. skutkové podstaty urážky prezidenta republiky (§ 11), rušení obecného míru (§ 14), výzva k neplnění zákonných povinností (§15), schvalování trestných činů (§ 16). Sdružování státu nepřátelské (§ 17), šíření nepravdivých zpráv (§ 18), podpora návratu členů bývalé panovnické rodiny (§ 19), hrubá neslušnost (§ 20), nedovolené zpravodajství (§ 23), ohrožování veřejné správy orgánem moci veřejné (§ 25), neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků (§ 26).

62 Např. dne 11. března roku 1930 byl v Poslanecké sněmovně předložen návrh poslance Štětky na amnestii politických deliktů vedených sociálními a národnostními hledisky. Znění návrhu je dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0246_00.htm [15. 2. 2016]. Nutno říci, že toto znění bylo velmi stručné, sestávalo z pouhých dvou paragrafů a spočívalo jak v agraciaci, tak v abolicí bez podmínek a bez rozdílu skutkových podstat či jejich závažnosti. Byl zamítnut na 29. schůzi Poslanecké sněmovny dne 18. března roku 1930. Obdobně neuspěl též poslanec ani se svým návrhem předloženým na 300. schůzi Poslanecké sněmovny Národního shromáždění dne 28. listopadu 1933, byť byl návrh propracovanější a doprovázelo ho poměrně zevrubné zdůvodnění. Návrh počítal s agraciací a abolicí ve prospěch jednáni a) proti fašismu, b) proti válce, c) proti nezaměstnanosti a chudobě, d) v souvislosti se stávkami a obdobnými demonstracemi. Amnestie se měla týkat i jedné specializované skutkové podstaty nepolitické, totiž e) umělého přerušeni těhotenství, pokud toto bylo způsobeno špatnými hospodářskými poměry. Jednalo se pravděpodobně o projev snahy o řešení právních aspektů spojených s hospodářskou krizí. Text návrhu je dostupný v elektronické podobě na http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2388_00.htm [15. 2. 2016].

63 Viz např. Kol. autorů: Spor o amnestii. Praha 2013; Stach, Jan – Kučera, Miroslav: Amnestie a milosti očima hradu a podhradí. Praha 2002 ad.

64 Rozhodnutí prezidenta Československé socialistické republiky o amnestii z 1. ledna 1990.

že limity (rámeček) amnestií jsou dány politickým zřízením.⁶⁵ Zajímavou perličkou je skutečnost, že i když amnestie či milost nebyla dotyčnému dána, přesto mu mohly být s ohledem na politický charakter deliktu a jeho profesi dány jisté úlevy. Tak např. jistému komunistickému advokátovi, odsouzenému dle zákona na ochranu republiky bylo ve 30. letech 20. století umožněno, aby z vězení řídil chod své advokátní kanceláře prostřednictvím advokátního koncipienta, který ho v cele navštěvoval.⁶⁶

3. Některé teoretické aspekty problému amnestií politických deliktů

Amnestie je dnes definována jako obecně závazný normativní akt výkonné moci, tj. pramen práva, který se může vyskytovat ve třech formách – v podobě abolice (nařízení nezačínat či zastavit trestní stíhání), agraciace (prominutí části anebo celého trestu odnětí svobody anebo peněžitého trestu) i rehabilitace (zahrazení odsouzení, tj. odstranění následků trestu). Má proto nastupovat až „*tam, kde selhaly všechny opravné systémy a pojistky trestního řízení*“⁶⁷ a je adresovaný osobám určeným výší trestu, druhem trestné činnosti a druhem trestu, kdy jsou tyto osoby identifikovatelné až při vlastní aplikaci amnestijního rozhodnutí.⁶⁸

Vzhledem k rozsahu článku se v něm soustředím pouze na amnestie politických deliktů, v pojetí amnestie ve smyslu současné jurisprudence svrchu psaném a ve významu politických deliktů vymezeném v předchozí subkapitole, tzn. jednání, kdy lidé, kteří se určitými názory či přesvědčením neshodují s panující politikou státu a jsou za jednání, jež jsou projevem takových názorů či přesvědčení, trestně sankcionováni. Na tomto místě je dlužno upozornit, že dobová československá právní věda pojímala politické delikty trochu odlišně oproti dnešní koncepci, když je definovala při využití objektu trestného činu⁶⁹ jako delikty směřující proti politickým statkům,⁷⁰ aniž by ovšem bylo normou anebo jurisprudencí obecně, nekazuisticky vymezeno, co se pod oním abstraktním pojmem politický statek rozumí.

Milost oproti amnestii je individualizovaný akt aplikace práva, tj. rozhodnutí ve sféře justice. Dalším odlišujícím hlediskem amnestie od milosti je také fakt, že amnestie může být podmíněna splněním v ní stanovených kritérií jejími adresáty, bez nichž se nemůže realizovat, zatímco milost je bezpodmínečná.⁷¹

65 Viz Pavlíček, Václav a kol.: Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky, I. část. Praha 2008, s. 519.

66 Viz NA, Schieszl Josef 1902–1965, inv. č. 89, kart. 6, Komunistka dr. Ečer, úlevy ve výkonu trestu.

67 Marečková, Lenka: Milosti. Ohnisko lidství v trestním právu. Praha 2007, s. 19.

68 Viz Flegl, Vladimír: Amnestie jako prostředek trestní politiky. In: Právnická CX, 1973, č. 5, s. 43.

69 Podle současné jurisprudence má každá skutková podstata typové znaky, podle níž se rozlišují jednotlivé trestné činy, totiž subjekt (pachatele), subjektivní stránku (zavinění ve formě úmyslu nebo méně často nedbalosti), objekt (zájem chráněný trestním zákonem) a objektivní stránku (tzv. *kauzální nexus*, tj. příčinou souvislost mezi trestným jednáním a následkem).

70 Delikt. In: Ottův slovník naučný. 7 díl. Fotoreprint původního vydání z roku 1893. Praha 1997, s. 208.

71 Podrobněji viz Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J. a kolektiv: Oběti komunistické spravedlnosti, s. 284–285.

S ohledem na odlišnou právní povahu je v moderních ústavách udělování amnestií a milostí často rozděleno mezi různé instituce, resp. orgány. Amnestii v takovém případě obvykle uděluje zastupitelský sbor, milost potom hlava státu. Kategorizace amnestií a milostí se vyvinula ale až v souvislosti s rozvojem konstitučních monarchií, kdy začaly být odlišovány především z hlediska kompetenčního.⁷² Původně pravomoc vyhlašovat amnestii a udělovat milost náležela panovníkovi, ať již jako panovníkovi dynastického patrimonium, prvního ze stavů anebo absolutistickému monarchovi z Boží milosti. Rakouský konstitucionalismus vždy zůstal do jisté míry monarchistickým konstitucionalismem,⁷³ když podle tzv. Prosinčové ústavy z roku 1867 mohl udělovat amnestii, odpouštět a zmírňovat tresty a promíjet následky odsouzení právě císař jako hlava státu.⁷⁴ Československý ústavní systém se sice oproti rakouskému autoritativnímu modelu vymezil, ve skutečnosti však recepční norma⁷⁵ přinesla kontinuitu nejen norem, ale v řadě otázek rovněž myšlení a koncepcí jednotlivých právních institutů. Pojetí amnestie a milosti bylo jedním z nich.

Dalším odlišujícím hlediskem amnestie od milosti je také fakt, že amnestie nepotřebuje ke svému vydání žádost⁷⁶ a může být podmíněna splněním v ní stanovených kritérií jejími adresáty, bez nichž se nemůže realizovat. Zjednodušeně lze konstatovat, že jde vlastně v tomto ohledu o analogii podmíněného propuštění v případě agraciace, resp. podmíněného zastavení trestního stíhání v případě abolice.⁷⁷ Již výše bylo řečeno, že amnestie byla v období 1918–1938 veřejným míněním a právním vědomím do jisté míry jako náhrada takového postupu chápána, když navíc podmíněně

72 Hencovská, Mária: Milost' a manestia v československom právním poriadku. In: Študijné materiály právnického ústavu Ministerstva spravodlivosti SSR 3/1986. Bratislava 1986, s. 36. Rozlišení působnosti k udělování milosti a amnestie lze nalézt např. v Anglii. Thomas Smith ve svém díle *The Commonwealth of England* už v roce 1564 deklaroval, že právo udělit milosti náleží nadále králi, zatímco vyhlašování amnestie bylo přiznáno parlamentu. Také ve Francii podle první (ještě konstitučně monarchistické) ústavy 1791 mohlo amnestii udělovat Národní shromáždění, zatímco milost zůstávala nadále v kompetenci krále. Udělování amnestie nikoliv hlavou státu, nýbrž zákonodárným sborem, resp. jeho dolní komorou platí v Rusku (státní дума), Itálii (2/3 většina od 1992), v SRN, ale i třeba v USA kde může jak prezident, tak Kongres. I první amnestie po vzniku samostatného ČSR byla provedena nařízením NV č. 28/1918 Sb. z. a n., tj. aktem moci zákonodárné. Viz dále. Případem, kdy neuděloval amnestii a milost prezident byl zákon č. 115/1946 Sb. amnestijní a ještě ustanovení dle nařízení SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR ve spojení s nař. Sb. pov. SNR č. 55/1945 Zb. n. SNR, podle kterých bylo příslušné předsednictvo SNR, což změnila až 2. Pražská dohoda (z 11. dubna 1946). A také zákon č. 135/1946 Sb., o daňové a důchodkové amnestii.

73 Koncepční vymezení viz např. Grosser, Dieter: *Vom monarchischem Konstitutionalismus zur parlamentarischen Demokratie. Die Verfassungspolitik der deutschen Parteien im letzten Jahrzehnt des Kaiserreiches*. Haag 1970, s. 1–4. Obdobně tomu bylo i v dalších státech střední Evropy, např. v Sasku. Viz Lingelbach, Gerhard: *Der Konstitutionalismus im Königreich Sachsen im 19. Jahrhundert*. In: *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*. Praha 2006, s. 337–357.

74 Viz článek 13 základního zákona č. 144/1867 ř. z., o moci soudcovské.

75 Viz článek II. zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého. Slůvko prozatím, v něm vyslovené bylo obdobně prozatímní, jako byly pozdější věčné časy věčnými.

76 V době první Československé republiky ovšem nezřídka zařazení konkrétní osoby do amnestie žádost vyžadovalo.

77 Marečková, Lenka: *Milosti*, s. 41.

zastavení trestního stíhání ani další formy odklonů v trestním řízení⁷⁸ tehdejší československý právní řád neznal.

Normativní základ většiny amnestií politických deliktů z doby mezi dvěma světovými válkami představovala Ústavní listina z roku 1920, konkrétně její § 64 odst. 1 bod 11, v němž bylo zakotveno právo prezidenta amnestie udělovat a § 103 odst. 1 konkretizoval toto právo tak, že prezident mohl promíjet nebo zmírňovat tresty a právní následky odsouzení, nařizovat, aby se trestní řízení nezahajovalo a aby se v něm nepokračovalo. Prezident tedy měl právo agraciace, abolice i rehabilitace. Diskuze však byly vedeny o tom, zda se toto právo vztahuje i na disciplinární provinění státních zaměstnanců.⁷⁹ Například u amnestie z roku 1928 její součástí nebyla disciplinární amnestie, kdy pro ni horovali sociální demokraté, proti se vyjádřil normativista František Weyr a ministerstvo práce v čele s Janem Šrámkem, klíčovou osobností Československé strany lidové. Nakonec se otázku nepodařilo vyřešit komplexně, nýbrž byla regulována kazuisticky, pro jednotlivé sorty zaměstnanců. Např. disciplinární amnestie četnických osob byla upravena roku 1936 vládním nařízením z 24. ledna 1936.⁸⁰ Podle něho, když shledala disciplinární komise či disciplinární výbor důvody zvláštního zřetele hodné, požádal/a o zprávu bezprostředního představeného dané osoby o jejím chování a poměrech, jak po stránce služební, tak osobní, majetkové i o dalších.⁸¹ Ke zprávě přikládal dobrozdání vyšší představený a disciplinární komise či výbor po přezkoumání návrh i se separátními vóty⁸² předal tomu, kdo rozhodl o disciplinárním potrestání a ten se svým stanoviskem ministerstvo spravedlnosti. Kancelářským zaměstnancům ve veřejnoprávním poměru upravovalo proces prominutí disciplinárních trestů (agraciace) či zastavení řízení (abolice) amnestií vládní nařízení č. 113/1926 Sb. z. a n., úpravě služebních a platových poměrů státních zaměstnanců v pomocné kancelářské službě⁸³. Amnestie správních provinění, například daňové a poplatkové pak náležely do kompetence vlády.⁸⁴ Ani poplatkovou ani správní amnestií proto není vzhledem k povaze tématu článku potřeba rozsáhleji akcentovat.

78 K tzv. odklonům patří podle stávající odvětvové jurisprudence narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, trestní příkaz a v řízení ve věcech mládeže odstoupení od trestního stíhání. Odklon znamená odchýlení se od standardního postupu, uplatňovaného jinak v přípravném řízení, ve smyslu jeho zjednodušení. Bližší viz Šámal, Pavel a kol.: *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha 2013, s. 729 a násl.

79 K těmto diskuzím viz např. Weyr, František: *Československé ústavní právo*. Praha 1937, s. 203; Havelka, František: *Služební právo státních úředníků a zřízců*. Praha 1937, s. 461 an.; Scholz Oto: *Abolice*, s. 4. nebo Mikule, Vladimír – Sládeček, Vladimír: *Milost a amnestie*, s. 189.

80 Text viz AKPR, KPR, inv. č. 3628, sign. R 24/39, kart. 83.

81 Článek I odst. 1 nařízení z 24. ledna 1936.

82 Článek I odst. 3 nařízení z 24. ledna 1936.

83 Podrobnější rozbor této úpravy viz Šouša, Jiří: *Vývoj právní úpravy státních civilních úředníků od 18. století do roku 1938 v českých zemích*, disertační práce. Praha 2011, s. 388, pozn. 1710.

84 Viz A KPR, KPR, inv. č. 1060/A, sign. D 8393/38, karton 152. Též rozsudek Nejvyššího správního soudu č. 11 910 v Bohuslavova sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních. Roč. XVII. 11 634–11 910. Praha 1936. Poplatkovou amnestií obsahovalo např. nařízení vlády č. 367/1919 Sb.

V protikladu k dnešnímu právnímu řádu České republiky i k období po roce 1945 v době první Československé republiky nebyl v praxi zcela jasně znatelný rozdíl mezi amnestiemi, milostmi a hromadnými milostmi.⁸⁵ Hromadné milosti jsou milosti *sui generis*, vyplývající výslovně *ipso iure* z právního předpisu nebo z hromadného rozdělení, týkající se buď určitých kategorií osob (např. privilegovaných skupin osob – viz dále) nebo trestných činů (zejména právě politických deliktů).⁸⁶ Jednalo se v zásadě o právně historický aspekt, protože až do poloviny 18. století mezi amnestiemi a milostmi v podstatě nebyl rozdíl.⁸⁷ Toto nerozlišování potom napomáhalo různým kompetenčním sporům ohledně právního institutu amnestie a milosti, k nimž se vyjadřovala jak kancelář prezidenta republiky, tak ministerstva (nejen ministerstvo vnitra či spravedlnosti, ale i další) a taktéž oslovení právní experti z řad vysokoškolských profesorů a vysokých státních úředníků.⁸⁸

Každá amnestie za první Československé republiky splňovala určité společné, esenciální znaky. Krom normativity, vyplývající z ústavních zákonů, to byla kontrastivizace, hromadnost (byť tento znak, jak bylo řečeno výše, byl do jisté míry relativizován praxí), příležitost, při níž byla amnestie vyhlášena a konečně účel amnestie.

Za znak amnestie lze označit také přiměřenost, kdy každá amnestie byla zvažována, aby měla očekávaný výchovný i propagační přínos. Jak již bylo řečeno výše, jedním z důležitých, právní vědou výslovně konstatovaných důvodů amnestie, který se dnes téměř nepoužívá⁸⁹ (snad právě proto, že poměrně jednoznačně napomáhá identifikaci existence politických deliktů) byl její přínos pro uklidnění vnitropolitických poměrů, resp. sociálního a politického napětí, kdy byly při mimořádných poměrech či vnitřních hnutích hromadně páchany trestné činy určitého druhu

85 Dokladem k tomu je zařazování některých hromadných milostí (např. pro husity) mezi amnestie i označení archivních fondů. Viz např. Scholz, Otto: Abolice. Amnestie. In: Slovník československého práva československého. Svazek I. A až Ch. Brno 1929, s. 2 u tzv. amnestie radioamatérské, o níž se hovoří jako o hromadné milosti nebo tzv. Tukova amnestie (ve skutečnosti milost pro Vojtěcha Tuku a některé jeho spřízeňence) viz NA, fond Ministerstvo unifikací 1919–1938, inv. č. 282, sign. III/4/2, karton 22. Též viz AKPR, KPR, sign. P III 475/20, nezpracováno. Milost pro Vojtěcha Tuku navrhl Ivan Dérer dne 17. 6. 1937 a přestože byly důkazy, že Tuka jednal ve spolupráci se zástupci cizích mocí, které nebyly nakloněny Československu (Maďarsko, Polsko, Vatikán), byl pouze internován. V návrhu se původně milost vázala na podmínku, aby dostal zákaz být politicky činný, což ovšem na schůzi vlády dne 29. května 1937 bylo z podnětu Josefa Šrámka vyškrtáno.

86 Právní institut hromadných milostí pokračoval v právním řádu i po roce 1945. Viz NA, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1953, inv. č. 427, karton 2032, Hromadné udílení milosti k 20. dubnu 1945.

87 K důvodům blíže viz Bláhová, I. – Blažek, L. – Kuklík, J. – Šouša, J. a kolektiv: Oběti komunistické spravedlnosti, s. 284–285.

88 Například analýza od řady předních profesorů trestního práva se vyžádala ohledně toho, zda u jakéhokoliv rozsudku ukládajícího trest smrti má být předložen ex officio (automaticky) k posouzení prezidentovi republiky. Viz A KPR, KPR, inv. č. 1041/22, kart. 103.

89 Naproti tomu je dnes módní argumentace hlediskem hospodárnosti a ekonomické přínosnosti pro veřejné rozpočty.

např. tiskové, politické, vojenské, daňové apod.⁹⁰ To konstatovaly i samotné aplikační orgány, když vláda, v již zmíněné odpovědi na interpelaci poslanců ohledně amnestie z ledna roku 1926 prohlásila, že „*Všeobecnou amnestií lze odůvodnit jen tehdy, když komplex určitých trestních činů prýšlivších ze společné pohnutky a směřujících k stejnému cíli jest uzavřen, celá věc náleží minulosti, není více nebezpečná a nehrozí z ní státu další škoda*“,⁹¹ tedy v zásadě, že amnestii si zaslouží jen ti „politictí provinilci“, kteří se napravili a své výraznější opoziční názory projevovali přestali. Zmínit v tomto směru lze např. amnestie a milosti pro bývalé komunistické funkcionáře, kteří se se stranou po roce 1929 rozešli.⁹² Nutno však říci, že pojetí kanceláře prezidenta republiky v tomto ohledu byla přeci jen benevolentnější. Je zde vidět jednoznačný koncepční rozdíl oproti amnestiím druhé poloviny 20. století na západě nebo v 90. letech 20. století u nás, jejichž ideovým prvkem byly proklamace o potřebě vytvořit jakousi generální *tabulam rasam*, okamžik od kterého předchozí provinilci začnou žít znovu a lépe, aniž by potrestání komplexu trestných činů bylo uzavřeno, ať se jednalo např. o válečné zločiny při amnestiích Konráda Adenauera nebo o amnestie Václava Havla.⁹³

Další význam amnestie politických deliktů souvisel v letech 1918–1938 historicky s proměnami trestní politiky a dekriminalizací a depoenelizací některých činů, ještě před novelizací trestního zákoníku, tj. když společenská evoluce, zvláště pak právní vědomí předcházelo psanou podobu trestního práva. Takový stav typicky nastupoval v době radikálnějších společenských změn. Např. první amnestie po vzniku samostatného ČSR byla provedena nařízením Národního výboru č. 28/1918 Sb. z. a n., osm dní před přijetím Prozatímní ústavy a byly jí amnestovány trestné činy směřující proti zájmům Rakouska-Uherska. Dále byly amnestovány všechny další trestné činy, pokud byly spáchány a) z bídy, b) z mladické nerozváženosti, c) z rozčilení vyvolaného válečnými poměry nebo d) z pohnutek politických. Jednalo se tedy o kombinaci amnestie politických deliktů a trestního jednání vyvolaného objektivními faktory (bída, válka) či faktorem subjektivním (věk). Další dekriminalizace pak v oblasti amnestií nastala ve 30. letech 20. století ve snaze nevyvolávat konfrontaci s nacistickým Německem

90 V dobové teorii se rozlišovaly delikty tiskové a politické viz Scholz, Otto: Abolice. Amnestie. In: Slovník československého práva československého. Svazek I. A až Ch. Brno 1929, s. 2, přičemž ovšem delikty páchané tiskem je třeba zahrnout do množiny deliktů politických, jejichž spáchání v médiích je přitěžující okolností, zvyšující trestní sazbu. Pod pojem tiskové delikty je třeba řadit jednání bez politického podtextu.

91 Viz odpověď na interpelaci poslanců Šmerala, Neuratha a soudruhů podepsaná Antonínem Švehlou jako předsedou vlády a Karlem Viškovským ze dne 26. ledna 1926, jako ministrem spravedlnosti, oběma politiky Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu. Dostupná na http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0099_00.htm [15. 5. 2016].

92 Např. takto se na pracovníky Kanceláře prezidenta republiky obrátil dne 25. listopadu 1925 Josef Bubník, který ovšem neorodoval za sebe, ale za svou dceru. Viz NA, Schieszl Josef 1902–1965, inv. č. 89, kart. 6.

93 Viz Frey, Norbert: Adenauer's Germany and The Nazi Past. The Politics of Amnesty and Integration. New York 1997, s. 6.

podporovanou aktivitou českých Němců a zvláště po mnichovské krizi, kdy amnestie tvořila jeden z klíčových elementů Mnichovského diktátu a byla zakotvena v bodě osmém této dohody.⁹⁴ Dále byly předmětem amnestie obvykle činy bagatelní, kterých se týkaly ustanovení různých amnestií, dvou ovšem výlučně. Šlo o amnestii z 22. července 1922 prohlašující za beztrestné zatajování zásob obilí a luštěnin ze sklizně roku 1920 a amnestie přečinů proti výrobě, prodeji a přechovávání radiotelegrafů a radiotelefonů, stejně jako přečinů jejich dovozu z ciziny nebo jejich nedovolené výroby a prodeje ze dne 2. září roku 1924.

Amnestie politických deliktů byly publikovány méně často ve Sbírce zákonů a nařízení. Častěji pak v Úředním listě⁹⁵ nebo, což byl případ nejhonjnější, ve Věstníku ministerstva spravedlnosti. V některých případech byla amnestie komentována tiskem, např. amnestie z roku 1928 byla v plném rozsahu přetištěna Národními listy. Občas ovšem byly takové informace tisku zavádějící. Příčiny takového jevu mohly být různé, mohlo jít o projev senzacechtivosti serióznějších, tj. politických deníků, které si v letech 1918–1938 ještě nemohly dovolit sklouznout obsahově na úroveň bulvárního tisku. Zhusta měly ovšem tyto nepřesné až nepravdivé zprávy politický podtext, chtěly ovlivnit veřejné mínění a tím nepřímou i např. zabránit takovému možnému kroku. Tak např. pravicové deníky vyvolaly v letech 1926 a 1927 hysterii ohledně možné amnestie pro Slováky a Maďary, kteří podporovali Slovenskou republiku rad, resp. promaďarskou iredentu.⁹⁶ Dne 11. dubna 1926 ve svém č. 87 přinesl agrární deník Venkov zprávu, že má být amnestováno 60 studentů z Dobšíně, kteří byli političtí emigranti a byli deníkem označeni „spojenci bolševiků“. Stejný list dne 16. ledna 1927, ve svém č. 13 „informoval“, že jeho bratrský deník Reggel⁹⁷ zveřejnil údaj dle něhož prezident Masaryk udělil dne 13. ledna 1927 amnestii 60 slovenským iredentistům, přičemž byla uvedena konkrétní jména včetně profesora Františka Jehličky, který tehdy působil na varšavské univerzitě a podle údajů listu do amnestie zahrnut nebyl⁹⁸. Analogickou informaci přinesly i Národní listy ze dne 15. ledna 1927. V kanceláři prezidenta republiky celou věc přezkoumali a konstatovali, že emigrantů bylo pouze 60 a pouze tři z nich požádali o milost prezidenta republiky. O zbylých se nejednalo a žádná amnestie vyhlášena nebyla.⁹⁹

94 Osmý bod Mnichovské smlouvy zavazoval československou vládu, že...*propustí ve lhůtě čtyř týdnů ode dne uzavření této dohody z vojenských a policejních sborů všechny sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí. V téže lhůtě propustí československá vláda všechny sudetoněmecké vězně odpykávající si trest na svobodě za politické delikty.*“

95 Např. Amnestie ze dne 14. prosince 1935 byla publikována v Úředním listě č. 88 dne 15. prosince roku 1935. Viz A KPR, KPR, inv. č. 1058/A, sign. 7356/36, kart. 145.

96 Viz A KPR, KPR, inv. č. 1121, sign. R 1668/27, kart. 20.

97 Maďarsky psaný list blízký agrární straně vycházející na Slovensku.

98 Komunistický charakter iredentistů poněkud relativizují zmíněná jména, kdy např. František Jehlička bývá považován za maďarského agenta. Nadto to byl římskokatolický kněz. Blíže k této osobnosti např. Rychlík, Jan: Češi a Slováci ve 20. století. Praha 2012, s. 79–88.

99 Viz A KPR, KPR, inv. č. 1121, sign. R 1668/27, kart. 20.

U nepolitických deliktů se pak amnestie nikdy nevztahovaly na jednání žalované ze soukromé iniciativy, ale vždy jen na činy stíhané státním zástupcem. Jak již bylo řečeno výše, hrála při přípravě amnestie kruciólní úlohu vláda, resp. ministerstvo spravedlnosti, které text vždy navrhlo i s výzvou a odůvodněním, proč by prezident měl amnestii vyhlásit.¹⁰⁰

4. Rozbor amnestií politických deliktů za první Československé republiky

Vezmeme-li v potaz relativně krátkou dobu existence svrchované první Československé republiky, lze říci, že amnestie se stala často a aktivně používaným institutem právní politiky státu, když bylo vyhlášeno sedmáct soudních amnestií¹⁰¹ a řada hromadných milostí oproti šesti amnestiím za dobu stejně dlouhé existence samostatné České republiky. Důvody této skutečnosti byly nastíněny výše. Zajímavým je však i fakt, že okolnosti a podoba jednotlivých amnestií se lišila a že u řady amnestií politických deliktů je možné v souladu se sociologickou koncepcí právní filozofie poznat sledované cíle, když je těžko lze podezírat z pouhé utilitární snahy vyhovět osobním přátelům, ale naopak měly svou strategickou dimenzi.

První amnestie po vzniku samostatného ČSR byla provedena nařízením Národního výboru č. 28/1918 Sb. z. a n. ze dne 5. listopadu 1918, tj. aktem moci zákonodárné¹⁰², pouhých osm dní před přijetím Prozatímní ústavy. Vedle poválečných poměrů v letech 1945–1946 se jednalo o výjimečný případ, kdy byla pravomoc k vydání obecně závazného normativního aktu amnestie, nástroje systému brzd a vyvažování vůči moci soudní předána moci zákonodárné. Důvodem byla skutečnost, že až do přijetí novelizace Prozatímní ústavy¹⁰³ v květnu 1919¹⁰⁴ bylo Československo formou vlády konventu a řada kompetencí moci výkonné byla svěřena Národnímu výboru, tehdejšímu zastupitelskému (byť nevolenému) sboru.

Touto amnestií byly s odůvodněním odčiněny nespravedlnosti rakouské justice a válečných poměrů amnestovány trestné činy směřující proti zájmům Rakouska-Uherska, mj. urážku Veličenstva, rušení veřejného pokoje, velezradu, vyzvědačství, povstání, vzbouření, shluknutí, rozšiřování nesprávných pověstí, urážka úřední osoby, urážlivé nebo vzpurné chování podřízeného proti představenému v úřadě a celá řada trestných činů vojenských, ale také činy chápané jako protikatolické, třeba rušení náboženství, umělé přerušování těhotenství, urážku státem uznané církve, snižování manželství a rodiny. Za prvek odrážející silné levicové nálady lze považovat amnestii jednání snižujících soukromé vlastnictví.¹⁰⁵ Vzhledem k akcesoritě se

100 Podrobněji viz níže.

101 Viz A KPR, KPR, inv. č. 1039, sign. D 12840/38, kart. 136.

102 Zejména tzv. amnestijního zákona, tj. ústavního zákona č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků.

103 Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n.

104 Šlo o zákon č. 271/1919 Sb. z. a n.

105 Viz § 1 nařízení Národního výboru č. 28/1918 Sb. z. a n.

amnestie krom trestu odnětí svobody týkala eventuálně i trestů vedlejších, výslovně ztráty volebního práva. Protihabsburskou a revoluční povahu amnestie umocňovala i skutečnost, že se nevztahovala na činy spáchané v legiích.¹⁰⁶

Jednalo se nejen o agraciaci, ale také o abolicí¹⁰⁷ a rehabilitaci. Dále byly amnestovány všechny další trestné činy, pokud byly spáchány a) z bídy, b) z mladické nerozváženosti, c) z rozčilení vyvolaného válečnými poměry nebo d) z pohnutek politických.¹⁰⁸ Tato amnestie rovněž zavedla *pro futuro* typický realizační proces provádění amnestijního rozhodnutí se silnou rolí soudů a státního zastupitelství a principem částečné relativní vykonatelnosti (vykonatelnosti na žádost v případech, kdy už trest byl proveden), když stanovila, že o tom, které osoby podléhají amnestii, rozhodoval soud, který byl příslušný v dané věci v 1. stupni po vyslechnutí úřadu veřejné obžaloby. Proti rozhodnutí soudu (šlo o formu usnesení, protože právním titulem byla amnestie) bylo možné podat odvolání do 14 dnů k odvolacímu soudu.

Typickým znakem formulace meziválečných amnestií, u níž ovšem často přetrvával značný rozdíl mezi právem psaným a právem uplatňovaným v životě¹⁰⁹ byla rovněž teleologická norma nařízení zakotvující, aby soudy a správní úřady rozhodovaly bez úzkoprosti, tj. za použití extenzivního výkladu.¹¹⁰

Při vymezení působnosti nařízení kombinovalo personální i teritoriální stránku. Vztahovalo se pouze na československé občany (nikoliv na cizince), na osoby odsouzené soudy na území Československa anebo osoby vykonávající trest odnětí svobody na československém území. Zvláštností, snad způsobenou spěchem prvních dní obnovené státnosti, také byla přítomnost vyššího počtu překlepů, které byly napraveny vyhláškou ministerstev vnitra a práv¹¹¹ č. 51/1918 Sb. z. a n. Dalším doplněním shora řečené amnestie byl rehabilitační zákon č. 8/1918 Sb. z. a n., který rušil konfiskaci jmění podle císařského nařízení č. 156/1915 ř.z., o ručení za náhradu škody při zrádných činech spáchaných za válečných dob, kdy tuto majetkovou restituci (rehabilitaci) ukládal rehabilitační zákon provést *ex officio* (z úřední povinnosti) krajským soudům, které ji uložily. Důvodem byla snaha o odčinění majetkových křivd spáchaných z politických důvodů, tzn. kvůli tomu, že konfiskací dotčené osoby sběhly k nepříteli, bojovaly proti Rakousku-Uhersku anebo pomáhaly nepříteli radou, vyzvědačstvím, skutkem nebo jinak.¹¹² Přesto, že tento postih osob vykonávajících nepřátelskou činnost je vcelku pochopitelný a nadto k němu

106 Viz § 7 nařízení Národního výboru č. 28/1918 Sb. z. a n.

107 Viz § 2 nařízení Národního výboru č. 28/1918 Sb. z. a n.

108 Viz § 4 odst. 1 nařízení Národního výboru č. 28/1918 Sb. z. a n.

109 Rozdíl mezi law in books a law in action v pojetí Roscoe Pounda v kapitole III. nazvané The Application of Law viz Roscoe, Pound: An Introduction to the Philosophy of Law. New Haven 1922, v digitalizované podobě dostupné dne na <http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=2222&chapter=208866&layout=html&Itemid=27> [15. 8. 2013].

110 Viz § 4 odst. 5 nařízení Národního výboru č. 28/1918 Sb. z. a n.

111 Dobové označení ministerstva spravedlnosti.

112 § 1 odst. 1 nařízení č. 156/1915 ř. z.

docházelo až akcesoricky po zahájení trestního řízení proti dané osobě¹¹³ a bylo možné podat odvolání,¹¹⁴ problematickým se jeví jednak naprosto volné uvážení soudu při vyčíslení škody, kdy nebyly ani rámcově vymezeny skutečnosti, k nimž soud měl přihlížet,¹¹⁵ jednak skutečnost, že přes presumpci nevinny nebylo o konfiskaci rozhodováno ještě před pravomocným rozhodnutím v trestní věci, ačkoliv k ní řízení bylo akcesorické a konečně mimořádné procesní nástroje jako např. zrušení promlčecích lhůt.¹¹⁶

Amnestie Národního výboru umožňovala, aby v případech zvláštního zřetele hodných státní zastupitelství i *ex officio* (z úřední povinnosti) navrhlo zastavení trestního stíhání cestou milosti, což navazovalo na právní koncepci zakotvenou v císařských nařízeních č. 207/1914 ř. z. ze dne 7. srpna 1914 a č. 183/1916 ř.z. ve spojení s prováděcím nařízením ministerstva spravedlnosti č. 66/1914 Věstníku ministerstva spravedlnosti ze dne 26. srpna 1914, které umožňovalo odložit výkon trestu do 6 měsíců (1914), resp. do 2 let (1916) anebo pozastavit trestní stíhání u deliktů se sazbou do 5 let odnětí svobody, pokud dotyčný nastoupil vojenskou službu a řádně sloužil v poli.¹¹⁷

Další amnestii vyhlásil již prezident republiky po přenesení působnosti k vyhlášení amnestijního rozhodnutí z moci zákonodárné na moc výkonnou¹¹⁸ dne 21. ledna roku 1919, a to ve Věstníku Ministerstva spravedlnosti, který se tímto i do budoucna stal klíčovým publikačním zdrojem pro obecně závazné normativní právní akty hlavy státu v oblasti justice. Touto, poměrně strohou amnestií,¹¹⁹ zastavil prezident všechna trestní řízení před civilními soudy, jejichž běh se stavěl podle již řečeného nařízení ministerstva spravedlnosti č. 66/1914 Věstníku ministerstva spravedlnosti ze dne 26. srpna 1914 a zároveň provedl agraciaci trestů u osob, které byly odsouzeny k trestu na svobodě, do šesti měsíců, pokud výkon trestu byl před 28. říjnem 1918 odložen anebo přerušen a to proto, že odsouzený nastoupil službu v ozbrojených silách¹²⁰, nebo protože nastoupil pracovní nasazení v národním hospodářství. U stejné skupiny osob, kde ovšem sazba odnětí svobody přesáhla 6 měsíců, ale nepřekročila dva roky, byla agraciace spojena se splněním podmínky, že po svém návratu z vojny do civilního života až do 21. ledna 1919 nebyly stíhány pro kterýkoliv zločin anebo pro přečin či přestupek ze ziskuchtivosti spáchaný neb přičítci se veřejné mravnosti. Spolu s hlavním trestem byly amnestovaným prominuty i vedlejší tresty.

113 § 3 odst. 1 nařízení č. 156/1915 ř. z.

114 § 8 odst. 1 nařízení č. 156/1915 ř. z.

115 § 1 odst. 2 nařízení č. 156/1915 ř. z.

116 V rozporu s § 1489 patentu č. 946/1811 Sb. z. justičních, Všeobecný občanský zákoník rakouský (dále jen „ABGB“).

117 AKPR, KPR., sign. P III 658/22, nezpracováno, dokument č. 12178/1919 Zpráva ministerstva spravedlnosti ve věci amnestie vojenských osob ze dne 22. července 1919.

118 Stalo se tak zákonem č. 271/1919 Sb. z. a n.

119 Text viz AKPR, KPR, inv. č. 1039, sign. D 12840/38, kart. 136.

120 Nejen v armádě, ale rovněž v domobraně a zeměbraně.

Třetí amnestie, vyhlášená za existence samostatného Československa byla vlastně dvojediná. Obě amnestie byly vyhlášeny dne 22. července 1919, přičemž první z nich není příliš známá. Jednalo se rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 22. července 1919, kterým prezident nařídil, aby proti osobám s domovským právem v obci Československé republiky, které vstoupily do říšskoněmecké či rakouské vojenské formace nebylo za účast v cizích ozbrojených silách¹²¹ zahájeno trestní řízení, pokud nebyly trestnými jinými delikty a vystoupili do 1. září roku 1919 z těchto formací. Uvedená lhůta byla prezidentem prodloužena nejprve do 1. listopadu 1919, posléze ještě do 1. dubna roku 1920 a konečně na návrh ministra spravedlnosti do 15. května roku 1919. Cílem byla amnestie především českých Němců, pokud pokračovali ve službě v uvedených vojenských formacích i po vzniku samostatného státu. Např. asi 5000 osob s domovským právem na území Československa působila v pobaltských německých oddílech, které vedly občanskou válku jak proti jednotkám Rudé armády, tak proti lotyšským nacionalistům. Právě jejich deputace si vymohla prodloužení lhůty účinnosti amnestie.¹²² Přestože se jednalo o osoby, které bojovaly proti zájmům Československa, z důvodu snížení počtu ozbrojených oponentů a uklidnění situace přistoupila československá politická reprezentace k tomuto kroku. Logicky se touto amnestií nechlubila ani vláda, jež by mohla být kritizována za to, že umožňuje v klidu žít válečným zločincům a nepřátelům, ani německá politická reprezentace, kdy u aktivistických Němců by skutečnost účasti v cizích ozbrojených silách oslabovala důvěryhodnost jejich tvrzení o úsilí českých Němců na budování nového státu, u iredentistických stran naopak snaha o amnestii bořila aureolu hrdinství a odboje. Vzhledem k účelu a adresátům, resp. recipientům normy lze tuto amnestii zařadit mezi politické amnestie, resp. amnestie s politickým podtextem.

Druhou složkou této amnestie byla amnestie¹²³ delikventů, kteří v období mezi 25. červencem roku 1914 a 28. říjnem roku 1918 nastoupili vojenskou službu v československém vojsku (legiích), sloužili v poli, bezvadně dostali svým povinností a předtím byli odsouzeni civilními soudy k šesti měsícům nepodmíněného odnětí svobody, resp. u trestů od 6 měsíců do 2 let, pokud po svém návratu do civilu do dne vyhlášení amnestie, tj. 22. července 1919, nedopustily jednání, pro které by byly stíhány pro zločin, přečin neb přestupek ze ziskuchtivosti spáchaný neb přičící se veřejné mravopověstnosti, anebo pokud byli stíháni, byli osvobozeni anebo řízení bylo zastaveno. Ze stejných důvodů rozhodnutí provedlo též abolici trestního stíhání, pokud za čin nehrozil vyšší trest než pět let odnětí svobody. I zde můžeme vnímat politický prvek amnestie, tzn. určitou další z odměn osobám, jež sloužily v legiích.¹²⁴ Při přile-

121 Viz AKPR, KPR, sign. P III 1013/22, nezpracováno.

122 Tamtéž.

123 AKPR, KPR., sign. P III 658/22, nezpracováno, dokument č. 23 061/22.

124 Jinou odměnou bylo přednostní zařazování legionářů do řad prvorepublikové byrokracie. Viz Šouša, Jiří: Právní úprava přebírání státních úředníků a zařazování legionářů do aparátu veřejné správy v Československé republice 1918–1920. Ke kontinuitě a diskontinuitě práva, státu a státního aparátu

žitosti této amnestie byla rovněž diskutována otázka, zda lze amnestii vztáhnout i na aktivní příslušníky armády, která se sama považovala za pokračovatelku legií, i když, jak bylo řečeno výše, personální substrát v řadě případů naopak kontinuitně pokračoval z doby rakousko-uherské. Na tuto věc měly protikladný názor Nejvyšší soud a Generální prokuratura.¹²⁵ Proto ministerstvo spravedlnosti požádalo prezidenta republiky o zmocnění provést autentický výklad o této věci, na základě něž bylo vydáno nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 30. července 1919.¹²⁶

Rovněž v pořadí čtvrtá amnestie byla vydána ještě v roce 1919 a i tato amnestie není příliš známa, není zahrnována ani do všeobecně rozšířeného přehledu amnestií. Jedná se o amnestii z 21. října 1919 vyhlášenou ve Věstníku ministerstva spravedlnosti, která provedla agraciaci a abolicí činů Maďarů proti Československu tak, aby mohli být vyměněni za politické vězně v horthyovském Maďarsku¹²⁷ a ukončila trestní věci na Slovensku související s popřevratovými násilnostmi.¹²⁸

Oproti účelu uklidnění poměrů byla amnestie politických deliktů z 27. května 1920 vyhlášena u příležitosti schůze prvními přímými, všeobecnými, rovnými, tajnými volbami zvoleného Národního shromáždění, v němž již byli zastoupeni i příslušníci národnostních menšin. Právě národnostní aspekt začíná v právním institutu amnestií hrát důležitou úlohu, když se cílem amnestií stávala stále častěji snaha, naklonit si politickou reprezentaci národnostních menšin, ať již byla procesy proti politickým deliktům postižena či nikoliv. Amnestijní rozhodnutí z května 1920¹²⁹ a) zastavovalo trestní řízení pro trestné činy politické a trestné činy spáchané z pohnutek politických, které čelily proti Československé republice a jejím obyvatelům a byly spáchané do 7. března 1920 včetně. Dále b) provedlo agraciaci trestů uložených či zbytkových pro trestné činy politické a trestné činy spáchané z pohnutek politických. Do amnestovaných činů nespadaly trestné činy, u nichž se řízení zahájilo na základě soukromé žaloby, trestné činy v oblastech, o nichž vedlo Československo spor s Polskem,¹³⁰ vražda a úmyslné zabití, pokus či účast na nich, byť z politických pohnutek, vyvědčáctví, trestné činy, kterými došlo ke škodě či zničení života, zdraví či majetku nebo pokud se lidé vyhnuli trestnímu stíhání útěkem do zahraničí. Podle soudního výkladu, se za politické delikty nepovažují delikty vzniklé v souvislosti s hospodářským bojem mezi zaměstnanci a zaměstnavateli.

na teritoriu českých zemí. In: Małecki, Marian (red.): Świat, Europa, Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodziskiemu w 80-lecie urodzin. Bielsko-Biala 2009, s. 893–917.

125 Viz AKPR, KPR, sign. P III 658/22, nezpracováno, dokument č. 12178/1919 Zpráva ministerstva spravedlnosti ve věci amnestie vojenských osob ze dne 22. Července 1919.

126 Viz dále.

127 Viz Národní archiv, fond Prezidium Policejního ředitelství v Praze 1921–1930, sign. A 10/1,2, kart. 13.

128 Scholz, Otto: Abolice, Amnestie, s. 2.

129 AKPR, KPR, inv.č. 1039, sign. D 12840/38, kart. 136.

130 Těšínsko a plebiscitní území Oravy a Spíše. Viz odst. 3 bod 2 amnestijního rozhodnutí z 27. května 1920.

Jiný druh nepokojů, totiž komunistické, řešila amnestie ze dne 13. února 1922.¹³¹ Jednalo se o abolicí a agraciaci trestů a trestních procesů, kdy po záříjovém rozdělení sociální demokracie na XIII. sjezdu na pravici a levici, kdy k levici přešlo na 69% delegátů, se začali od 11. prosince 1920¹³² bouřit dělníci a zabírat továrny, ovšem byli potlačeni zásahem armády, četnictva, policie, ale také dalších útvarů, např. Sokola.

Když byla vyhlášena „dvojjediná“ amnestie z 22. července 1919 prezident zároveň zmocnil ministra spravedlnosti k tomu, aby rozhodl, zda lze provést amnestií vojenských osob a pokud dospěje k pozitivnímu stanovisku ve věci, aby připravil a v budoucnu podal návrh amnestie pro osoby sloužící v československém vojsku a za tím účelem, aby vydal nařízení ministerstva spravedlnosti o evidenci trestního řízení proti osobám sloužícím v československé armádě, získal podklady pro tuto amnestii včetně jejího možného početního rozsahu a nařídil státním zastupitelstvím, aby v trestních řízeních bylo u činů, za něž mohl být uložen trest do 5 let odnětí svobody pokračováno pouze pokud, pokud to bylo nezbytné pro zajištění důkazu.¹³³ U uložených trestů do 6 měsíců se tyto neměly vykonat, u ostatních trestní řízení mělo být přerušeno. Ministr spravedlnosti takové nařízení vydal dne 30. července roku 1919 a postupně ministerstvo shromáždilo 200 případů za roky 1920, 1921 a 1922, které bylo možné zahrnout pod uvedená kritéria. Zatímco ministr spravedlnosti v Tusarově vládě František Veselý,¹³⁴ člen národních socialistů, usiloval o zrušení těchto přípravných prací,¹³⁵ Josef Dolanský,¹³⁶ člen lidové strany s přípravou amnestie významně pokročil, i když původně chtěl, aby jednotlivé případy byly přezkoumány jednotlivě prezidentem a uděleny individuální milosti, ale to se ukázalo jako nevhodné. Proto ministerstvo spravedlnosti ve shodě s ministerstvem obrany odeslalo kanceláři prezidenta republiky pod č. 23061/1922 návrh na vyhlášení amnestie, který do kanceláře dorazil podle razítka po čtyřech dnech, dne 3. června 1922¹³⁷ a dne 5. června 1922 vyhlásil prezident republiky tento návrh jako svou sedmou amnestii. Touto amnestií byla realizována agraciace¹³⁸ a abolicie¹³⁹ deliktů jednáni osob, které v období 28. října 1918

131 Scholz, O.: Abolice, Amnestie, s. 2.

132 Přestože se nepokoje spojují až s generální stávkou, ukazuje lokální historiografie, že v řadě případů již začaly dříve. Viz např. Kronika města Bzence – rok 1920, v elektronické podobě dne 20. května 2016 dostupná na <http://www.starybzence.cz/kroniky/kronika-1920/> [20. 5. 2016] podle níž v místním cukrovaru probíhaly nepokoje a zásah vojska od 11. do 15. prosince 1920 a „*Hlavní osnovatel Prachař z Písku byl potrestán 9měsíčním žalářem nepodmíněně.*“

133 Viz § 412 zákona č. 119/1873 ř. z., trestní řád.

134 Blíže k této osobnosti viz Kol. autorů: Politické strany 1861–1938. Brno 2005, zejm. s. 375–377, 380, 387–388.

135 Viz AKPR, KPR, sign P III 658/22, nezpracováno.

136 Blíže viz Pehr, Michal a kol.: Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Praha 2007, s. 61–63.

137 Viz AKPR, KPR, sign. P III 658/22, nezpracováno, dokument č. 23061/1922.

138 Třetí odstavec amnestijního rozhodnutí ze dne 22. června 1922.

139 První a druhý odstavec amnestijního rozhodnutí ze dne 22. června 1922.

až 12. října 1920 vstoupily do vojenské služby v československé armádě, složily v poli, přičemž bezvadně dostaly svým povinností, pokud před vstupem do vojska byly odsouzeny k trestu odnětí svobody či k peněžitému trestu anebo proti nim bylo zahájeno trestní řízení pro čin, za nějž mohl být dle zákonné úpravy uložen trest s horní hranicí 5 let odnětí svobody, při souběhu několika trestných činů, pokud nebyla už žádného překročena stanovená sazba pěti let. Souběžně byly amnestovaným vojákům prominuty i vedlejší tresty a) ztráty občanských práv a postavení a b) ztráty volebního práva, pokud byly vysloveny v rozsudku anebo z něj vyplývaly *ex lege* (ze zákona) s ohledem na odsouzení.

Dne 19. října 1928 prezident republiky T. G. Masaryk vyhlásil u příležitosti desetiletého výročí samostatného Československého státu amnestii v rozsahu 8 článků, která byla obratem publikována v deníku *Národní politika*¹⁴⁰. Prezident a) zastavil svým amnestijním rozhodnutím všechna řízení, kde bylo podáno trestní oznámení, ale nebylo zahájeno řízení pro přečin či přestupek urážky prezidenta republiky,¹⁴¹ pokud byl trestný čin spáchán do 28. října 1928, čímž provedl aboliici politických deliktů. Dokladem o významu úřadů při realizaci amnestie byla skutečnost, že právní následky amnestie ve skutečnosti nastávaly až zastavením stíhání státním zastupitelstvím, kdy právním titulem pro toto zastavení nebyl zákon, ale právě amnestie jako obecně závazný normativní akt jiného typu. B) Amnestie ovšem měla podobu rovněž agraciace, té ovšem již nejen za politické, ale rovněž za nepolitické delikty, když prominula tresty uložené do 28. října 1928 bez ohledu na objekt činu (tzn. za všechny zájmy chráněné dle zásady *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* zvláštní částí trestního zákoníku), pokud byl uložený trest nepodmíněného odnětí svobody do jednoho měsíce bez ohledu na rozsah zákonné sazby. C) U agraciace deliktů s uloženými tresty jeden až čtyři měsíce odnětí svobody sice byl zachován obecný, neurčitý okruh objektů deliktů, ale prominutí trestu bylo vázáno na skutečnost, že odsouzený byl odsouzen poprvé anebo byl odsouzen dle třetí Hlavy zákona na ochranu republiky, tzn. hlavy proti ohrožování míru v republice a její vojenské bezpečnosti.¹⁴² Amnestované osoby dostaly navíc podmínku, že nebudou odsouzeni ve dvou letech od udělení amnestie k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Vedle nepodmíněně odsouzených byly amnestováni rovněž podmíněně odsouzení, pokud alespoň částečně nahradili deliktem způsobenou škodu, a nebo poskytli dostatečné zadostiučinění jiným způsobem. Amnestie se vztahovala také na peněžitě tresty a měla právní účinky i u vedlejších trestů, právě s ohledem na jejich akcesorický charakter. Amnestie zahrnovala též rehabilitaci, tj. zahlázení odsouzení. Její součástí nebyla disciplinární amnestie, protože, jak bylo řečeno, prosadil se ve vládě panské koalice v této situaci výklad disciplinární delikty vylučující.¹⁴³

140 *Národní politika* ze dne 30. 10. 1928, č. 302, roč. 46, s. 1.

141 Upravený v § 11 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky.

142 § 13 až 26 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

143 *Viz A KPR, KPR, sign. T 1041/22, kart. 103.*

Následující amnestie ze 16. června 1934¹⁴⁴ již zřetelně odrážela měnící se dobovou realitu. V návrhu amnestie, který byl předložen se souhlasem vlády prezidentovi republiky, je výslovně řečeno, že se „*zvýšenou měrou projevila podvrtná činnost*“ některých stran, na což stát reagoval zostřením zákona, což zase mělo za následek zvýšení počtu odsouzených osob, zejména na základě zákona na ochranu republiky. Namísto spíše verbálních deliktů tedy politických deliktů založených na přelomu 20. a 30. let 20. století často spíše na kritice dopadů a řešení hospodářské krize, nastupují delikty politické povahy, často skutečné protistátní činy ohrožující ve spolupráci s cizí mocí svrchovanost, celistvost i demokraticko-republikánskou povahu státu. Amnestie se vztahovala na delikty spáchané před 1. lednem 1934. V alternativním návrhu se počítalo s možností, že se zúží okruh recipientů amnestie tím, že se vztáhne jen ty osoby, které spáchaly delikty z nerozváznosti či pod vlivem jiné osoby. Polehčující okolností tedy bylo zmírnění zavinění dotyčného stíhaného či odsouzeného. Tato možnost, v návrhu označená jako alternativa č. 2 však nebyla úspěšná, mimo jiné také proto, že by musely soudy, resp. státní zástupce jasně poukázat na to, kdo dotyčnému „*vedl činy*“. Agraciace se týkala deliktů s trestem odnětí svobody jeden měsíc a byla vázána na dvouletou zkušební lhůtu, což byla, z hlediska poměru sankce a probační doby, nejpřísnější konstrukce ze všech amnestií politických deliktů za první Československé republiky. Podobně byly prominuty peněžité tresty. Amnestováni byli rovněž pachatelé politických deliktů v širším slova smyslu, dle zákona na ochranu republiky bez ohledu na výši trestu,¹⁴⁵ kterým se výkon rozhodnutí vázal na odkládací podmínku, než bylo rozhodnuto o jejich žádosti. Soudy žádosti o agraciaci předkládaly ministru spravedlnosti a ten se svým stanoviskem postupoval prezidentovi. U abolice byl postup obdobný, jen s tím rozdílem, že mezičlánkem mezi žadatelem a ministrem spravedlnosti byl orgán veřejné obžaloby.¹⁴⁶

Dne 14. prosince roku 1935 byla vydána další z amnestií politických deliktů prezidenta Masaryka.¹⁴⁷ Její politický ráz byl definován skutečností, že měla přispět k uklidnění situace v republice.¹⁴⁸ Byla čistě politická a zároveň poměrně úzká. Vztahovala se na méně závažné politické delikty – přečiny a přestupky a netýkala se těch deliktů, kde byl spolu s politickým deliktem spáchán „*běžný*“ byt sebebogatelnější trestný čin anebo pokud šlo o násilí proti úřední osobě, i kdyby byly důvody takového násilí (např. napadení exekutora) mělo svůj původ v těžké sociální situaci útočníka. Např. Memorandum panu prezidentu republiky o nutnosti nové amnestie, uvádělo, že amnestie z 14. prosince 1935 byla primárně politická, ale dotkla se jen 1.700 osob z celkového počtu 16916 případů.¹⁴⁹

144 Viz A KPR, KPR, inv. č. 2897, sign. R 14347/36, kart. 62.

145 Viz článek II. odst. 1 rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 16. června 1934.

146 Viz článek III. odst. 2 rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 16. června 1934.

147 AKPR, KPR, inv.č.1058/A, sign. 7356/36, kart. 145.

148 NA, Ministerstvo unifikací 1919–1938, inv. č. 281, sign. III/4/1, kart. 22, Politická amnestie, ministerské vyjádření 1937.

149 Memorandum panu prezidentu republiky o nutnosti nové amnestie. Praha 1936

Na předchozí amnestii navázala amnestie z 6. března roku 1937, kterou již vyhlášoval prezident Edvard Beneš. Ta vycházela ze stejných premis a koncepcí, byla ovšem širší. Spočívala, jak v agraciaci, tak v abolicí, rozlišovala při nich politické delikty do dvou skupin.¹⁵⁰ A) První skupinu tvořily přečiny a přestupky proti zákonu na ochranu republiky a dalším právním předpisům (zákony spolčovací¹⁵¹, shromažďovací,¹⁵² tiskové¹⁵³) a útlak proti svobodnému konání shromáždění,¹⁵⁴ kdy tyto delikty páchali v dané době zejména stoupenci Sudetoněmecké strany. U těchto deliktů právní účinky prominutí trestů i zastavení trestního stíhání nastávaly přímo dnem vyhlášení amnestie. B) Druhou skupinu tvořily zločiny podle zákona na ochranu republiky s výjimkou zločinu vojenské zrady, podněcování k vojenským zločinům a dalších zločinů namířených proti branné moci a dále zločiny a přečiny, které byly spáchány v souběhu s delikty nepolitickými, u nichž ovšem pohnutka nebyla nečestná anebo jejichž pachatel se zdržuje v cizině. U této skupiny si museli odsouzení či stíhaní o milost požádat a jejich žádost byla, ať s pozitivním či s negativním stanoviskem ministra spravedlnosti předložena prezidentovi k rozhodnutí. U druhé množiny se tedy vlastně jednalo o hromadnou milost.¹⁵⁵ Konečně byla součástí amnestie i rehabilitace politických přečinů a přestupků prováděná na žádost dotyčného, s tím, že pokud konkrétní osoba spáchala více takových protiprávních jednání, musela nejprve uplynout lhůta tří let, kdy se dotyčný osvědčil.¹⁵⁶ Amnestie se týkala rovněž deliktů, za něž byl uložen peněžitý trest anebo trest podmíněný.¹⁵⁷ Podle statistik¹⁵⁸ se abolicí dle zákona na ochranu republiky¹⁵⁹ týkala celkem 1635 osob (z toho 623 sudetských Němců) a agraciace 897 osob (z toho 413 přívrženců Sudetoněmecké strany).

Připravovaná, ale nakonec nikdy nevyhlášená, byla amnestie související s občanskou válkou ve Španělsku.¹⁶⁰ V souvislosti s členstvím Československa v Neintervenčním výboru¹⁶¹ projednala československá vláda dne 11. června 1937 na své

150 NA, Ministerstvo unifikací 1919–1938, inv. č. 281, sign. III/4/1, kart. 22, Politická amnestie, ministerské vyjádření 1937.

151 Zákon č. 134/1867 ř. z.

152 Zákon č. 135/1867 ř. z.

153 Zákony č. 126/1933 Sb. z. a n., č. 140/1934 Sb. z. a n. a č. 6/1863 ř. z.

154 Zákon č. 309/1921 Sb. z. a n., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních

155 Vymezení viz výše.

156 Článek V. rozhodnutí z 6. března 1937. Sb. z. a n.

157 Článek I. odst. 2 rozhodnutí z 6. března 1937. Sb. z. a n.

158 NA, Ministerstvo unifikací 1919–1938, inv. č. 281, sign. III/4/1, karton 22, Politická amnestie, ministerské vyjádření 1937.

159 K ostatním předpisům neměl ministr statistiky k dispozici.

160 Viz A KPR, KPR, inv. č. 1351, sign. L 652/37, kart. 40.

161 Neintervenční výbor byl mezinárodní orgán, který vznikl na základě dohody o neintervenci a poprvé se sešel v Londýně 9. září 1936. Jeho cílem bylo zajistit politiku neintervence ve španělské občanské válce 1936 – 1939, která byla jedním z projevů politiky appeasementu západních velmocí. Blíže viz např. Alpert, Michael: *A New International History of the Spanish Civil War*. London 1997, s. 57–87.

schůzi vnitrostátní realizaci závěrů výboru, které měly vést k podpoře neintervenci politiky. Podle těchto závěrů měly vnitrostátní orgány států, jež byly signatáři Neinterveničního paktu na jednu stranu vyhlásit všeobecnou amnestii všech trestů i zahájených řízení bez omezení a podmínek pro všechny osoby, které se vydaly bojovat do Španělska, na druhou stranu zostrit tresty za setrvání ve Španělsku a tyto přísné tresty nekompromisně vymáhat. Československá vláda schválila návrh odpovědi Neinterveničnímu výboru, k vyhlášení amnestie však nepřistoupila. Podobně slibována, ale nerealizovaná byla náboženská amnestie na Podkarpatské Rusi, kdy příslib byl vázán právě na podmínku, že se delikty, spočívající v protestech až násilí věřících proti zejména řeckokatolickým duchovním, související mimo jiné s úsilím o odbourání feudálních přežitků z uherského práva, se nebudou opakovat.¹⁶²

Poslední amnestií, jež byla v době první Československé republiky vydána, byla amnestie z 16. dubna 1938.¹⁶³ Krátkost času, který uplynul od předchozí amnestie, byl dán rychle plynoucím časem a vršícími se událostmi souvisejícími s nástupem Adolfa Hitlera k moci a růstem protistátních činů, které páchali stoupcem Konráda Henleina. Návrh amnestie byl dle postupu popsaného níže, připraven ministerstvem spravedlnosti a předložen předsednictvem vlády prezidentu republiky dne 14. dubna 1938. Prezident v amnestijním rozhodnutí nařídil, aby byla zastavena trestní řízení, zahájena přede dnem účinnosti amnestijního rozhodnutí, ať již u soudů anebo státních zastupitelstev pro zločiny, přečiny a přestupky podle vybraných ustanovení zákona na ochranu republiky, zákona o obraně státu,¹⁶⁴ přestupky shodné s amnestií z roku 1937 a současně nařídil agraciaci za tyto činy. Amnestie se týkala rovněž peněžitých trestů a podmíněných odsouzení k trestu odnětí svobody. Naopak vyloučení z amnestie byli političtí emigranti. Amnestie se dle statistických údajů ministerstva týkala 3550 osob, čtvrtina všech zločinů připadala na delikt vojenské zrady¹⁶⁵, u přečinů bylo nejpočetnější rušení obecného míru.¹⁶⁶ Z národnostního hlediska bylo 42% amnestovaných příslušníků českých Němců.

Jestliže jsem rozebral jednotlivé amnestie politických deliktů, domnívám se, že je na místě stručně pojednat rovněž o procedurálním postupu při realizaci vyhlášených amnestií a obecných zásad se jich dotýkajících.¹⁶⁷ Proces byl takový, že ministerstvo spravedlnosti připravilo osnovu amnestie, která byla, po projednání ve vládě¹⁶⁸, předložena s příslušným odůvodněním jako návrh prezidentovi republiky, který amnestii vyhlásil¹⁶⁹. Kancelář prezidenta republiky ovšem bezpochyby musela

162 Viz Scholz, Otto: *Abolice, Amnestie*, s. 2.

163 Text viz A KPR, KPR, inv. č. 3479, sign. R 12984/38, kart. 76.

164 Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n.

165 § 6 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

166 § 14 a 14a zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

167 Jsou popsány v A KPR, KPR, inv. č. 1520/A, sign. D 11 377/47/A, kart. 262.

168 NA, fond Ministerstvo unifikací 1919–1938, inv. č. 282, sign. III/4/2, kart. 22

169 NA, Ministerstvo unifikací 1919–1938, inv. č. 281, sign. III/4/1, kart. 22, Politická amnestie, ministerské vyjádření 1937.

s ministerstvem, *mutatis mutandis* s vládou koordinovat přípravu anebo v opačném případě akceptovat čistě formální roli, protože lhůta mezi doručením návrhu prezidentovi a jeho vyhlášením byla obvykle v řádu pár dní. Následně sestavovali státní zástupci ve spolupráci se zařízeními pro výkon trestu odnětí svobody a soudy seznamy osob spadajících do amnestie. Přičemž rozhodovaly soudy. Pokud odporoval státní zástupce zařazení konkrétního jedince mezi amnestované a soud na základě tohoto odporu vydal usnesení o nezařazení do amnestie, bylo možné proti tomuto odporu podat stížnost, o níž rozhodl s konečnou platností věcně příslušný ministr – spravedlnosti u civilistů a obrany u vojáků.¹⁷⁰ Byl-li někdo odsouzen vedle amnestovaných politických trestných činů, též pro jiné trestné činy, určil soud, který vynesl rozsudek, kolik z výměru trestu se amnestie netýká, proti čemuž bylo možné podat odvolání. Odvolání mohl podat jak státní zástupce, tak odsouzený.¹⁷¹

Závěr

Meziválečná demokratická Československá republika se snažila, také pod vlivem legitimizačních zdrojů své existence, k nimž se hlásila, názorů své politické elity a své zahraniční orientace, budovat liberální a v tehdejší pojetí i sociální demokratický právní stát.

Zároveň však kontinuuálně přebírala aparát i právní řád předchozího režimu, který se sice již dostal do období konstitucionalismu, přesto tento konstitucionalismus měl v sobě stále ještě zakódovanu řadu prvků předchozího feudálního systému a policejního absolutismu, spočívajících mimo jiné v ochraně režimu a používání trestního práva k řešení jeho možného ohrožení. V okamžiku, kdy se k těmto elementům přidal stát stran a menšinová problematika, kdy jednotlivé strany mohly v rámci politického boje použít různé nástroje a i vztahy menšiny a většiny nebyly ve všech fázích existence Československa zcela optimální, výrazně dále vzrostl aspekt možného stíhání deliktů, jež lze označit jako politické, případně delikty politické povahy, kdy druhá kategorie jsou delikty zasahující i do běžně chráněných zájmů jako je stát, jeho forma, život a zdraví apod.

Veřejné mínění i právní vědomí, nesené z doby monarchie, zřetelně vnímalo rozdíl mezi delikty politickými a „běžnými“ a amnestie, eventuálně ostatní formy milostí, se staly důležitými a často užívanými právními instrumenty udržování pořádku, spravedlnosti a vnitrostátní stability a harmonie. Právě političtí delikventi byli hlavní množinou osob, které byly mezi lety 1918–1938 adresáty a recipienty amnestijních norem.¹⁷² Je možné zvažovat otázku, zda právě povědomí rozsáhlých amnestií a odlišného přístupu nevedlo soudy k poměrně přísné a extenzivní judikatuře při výkladu

170 Viz odst. 4 a 5 rozhodnutí z 27. května 1920 v A KPR, KPR, inv. č. 1039, sign. D 12840/38, kart. 136.

171 Viz odst. 7 rozhodnutí z 27. května 1920 v A KPR, KPR, inv. č. 1039, sign. D 12840/38, kart. 136.

172 Adresátem právní normy ve shodě s Viktorem Knappem rozumím „subjekt, jemuž jsou adresovány příkazy, zákazy, resp. dovození daná právní normou“. Recipientem pak „skutečného příjemce příkazu, zákazu či dovození daného právní normou.“ Viz Knapp, Viktor: Teorie práva. Praha 1995, s. 70.

pojmu politický delikt a opozici naopak k větší odvaze a k tomu, že zostřování sankcí jako prostředku ochrany demokracie se nakonec ukázalo iluzorní.

S ohledem na proces přijímání amnestie ať již její přípravu, přijetí, včetně nezbytné kontrasignace či realizaci, lze konstatovat, že přestože „*naše ústava na rozdíl od ústavy rakouské, německé nebo polské nenásledovala úmyslně francouzského vzoru*“¹⁷³ a amnestie zůstala v kompetenci hlavy státu, působil prezident, v kontrastu k milostem, spíše v nemálo případech jako symbolický, přesto statista. Lze se ohlédnout již za zmíněnou kauzou husitů, kdy prezident chtěl dotyčným udělit amnestii, ale bránila mu v tom neochota ministra spravedlnosti, tehdy lidovce, tuto amnestii kontrasignovat.

Obsahově můžeme mezi amnestiemi první republiky a poslední doby nalézt řadu analogií a naopak rozdílů, které jsou dány, jak posunem společenské situace, tak i historickou zkušeností a změnou právního řádu. Co se zcela liší, je přijímání amnestijních normativních aktů ze strany veřejnosti. Přesto, nebo snad i právě proto může znalost podoby, geneze a evoluce právního institutu amnestií ve zkoumaném období sloužit jako inspirativní zdroj i *de lege ferenda*.

173 Scholz, O. : Abolice, Amnestie, s. 3.

Amnestien der politischen Delikte in der Zeit der 1. Tschechoslowakischen Republik

Der Artikel handelt über die Problematik der Rechtsregelung der Amnestie von politischen Delikten in der Aera der 1. Tschechoslowakischen Republik. Die Theorie und Praxis der Zwischenkriegszeit bezüglich der materiellrechtlichen und prozessualen Regelung (insgesamt Amnestien) der politischen Delikte schloss kontinuierlich an die österreichische, bzw. österreichisch-ungarische Rechtsordnung an.

Die Rechtssprechung über die politischen Strafsachen war in der ersten Tschechoslowakischen Republik seit Anfang relativ hart. Noch strenger wurde sie nach der Annahme des Gesetzes zum Schutze der Republik. Man muss sich aber klar werden, dass damals die Verbindlichkeit der Subsidiarität der Strafrepression existierte damals nicht und die Republik musste sich dabei in der Zeit der Habsburgermonarchie inspirieren

Der Rahmen der politischen Delikte war per se ziemlich unbestimmt. Es wurden die politischen Delikte und Delikte, die aus politischen Beweggründen begangen wurden, unterschieden. Die Merkmale des Verfahrens über politische Delikte führten dazu, dass die Verurteilten von der Öffentlichkeit anders als die Kriminellen angesehen wurden. Die Amnestien der politischen Delikte wurden deshalb positiv empfangen, und zwar als ein Korrektiv der Härte des Urteils.

Von 17 Amnestien, die in der Jahren 1918–1938 erklärt wurden, kann man 13 als ausschließlich oder meistens Amnestien der politischen Delikte bezeichnen. In der Terminologie war zwischen der Amnestien, Gnaden oder Massenbegnadigungen kein merkmaler Unterschied. Jede Amnestie musste aber gewissen gemeinsamen Essentialmerkmalen entsprechen. Neben der Normativität, die aus Verfassungsgesetzen hervorging, waren es der Unterschrift, die nicht vorausbestimmte Massenhaftigkeit, der Zweck der Amnestie, der Anlass der Amnestie und deren Proportionalität.

Die Amnestien wurden zu wichtigen und oft benutzten Rechtsinstrumenten zum Einhalten der Ordnung, Gerechtigkeit, innerstaatlichen Stabilität und der gesellschaftlichen Harmonie. Eine weitere Bedeutung der Amnestie der politischen Delikte in den Jahren 1918–1938 stand mit den Veränderungen der Strafpolitik und Dekriminalisierung gewisser Taten zusammen.

In Anbetracht des Prozesses der Vorbereitung, Annahme oder Durchführung der Amnestien der politischen Delikte in der Tschechoslowakei der Zwischenkriegszeit kann man sagen, dass obwohl die Amnestie im Zuständigkeitsbereich des Präsidenten blieb, war er im Kontrast zu den Gnaden weniger aktiv.